مجلّهٔ جغرافیا و توسعهٔ ناحیه‌ای، سال شانزدهم، شمارهٔ ۱، بهار و تابستان ۱۳۹۷، شمارهٔ پیاپی ۳۰

DOI: 10.22067/geography.v16i1.25748

تحلیل فضایی نتایج دهمین دورهٔ انتخابات ریاست جمهوری ایران در شهر مشهد

سید هادی زرقانی (دانشیار جغرافیای سیاسی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران، نویسندهٔ مسئول)
h-zarghani@um.ac.ir
سید مرتضی رضوی‌نژاد (دانشجوی دکتری جغرافیای سیاسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران)
razavinezhad@yahoo.com
سلمان حیاتی (کارشناس‌ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران)
biseda30@gmail.com

صص ۲٤ ـ ۱

چکیده

اهداف: هدف از پژوهش حاضر بررسی توزیع فضایی آراء کاندیداها در دهمین دورهٔ انتخابات ریاست جمهوری ایران در سطح شهر مشهد و تحلیل تأثیر متغیرهای توسعهٔ اقتصادی، توسعهٔ رفاهی ، توسعهٔ آموزشی در مناطق دوازده‌گانهٔ شهرداری مشهد بر الگوی رأی شهروندان است.

روش: این تحقیق از حیث ماهیت و روش جزء تحقیقات توصیفی-تحلیلی محسوب می شود. گردآوری اطلاعات تحقیق به صورت کتابخانه‌ای و اسنادی صورت گرفته است. جهت بررسی و تحلیل فضایی آراء و نشان دادن نقشه‌های آن در سطوح تحلیل منطقه‌های شهرداری مشهد از نرم‌افزار ArcGIS و ابزار Interpolation – IDW (درون‌یابی زمین مرجع) بهره گرفته شده و برای محاسبه و آزمون‌های آماری نیز از نرم‌افزار PASW استفاده شده است.

یافته‌ها / نتایج: .یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد در این کلان‌شهر نیز همانند دیگر مناطق ایران انتخابات دو قطبی بوده است و بیش از ۹۰٪ آراء به دو کاندیدای مطرح؛ یعنی احمدی نژاد با ٦٤٪ و موسوی با ۳۳٪ اختصاص یافته است. تحلیل فضایی نتایج انتخابات در شهر مشهد نشان می‌دهد احمدی نژاد در ۱۱ منطقه از مناطق شهرداری مشهد بیش از ۵۰ درصد از آراء را کسب کرده است و موسوی نیز در دو منطقهٔ ۱۱ و ۲ شهرداری مشهد بیش از ۵۰٪ آراء را به خود اختصاص داده

تاریخ دریافت: ۱۳۹۲/۰٦/۲۲ تاریخ تصویب: ۱۳۹۳/۰۵/۱۵

است. مقایسهٔ تطبیقی این نتایج با شاخص‌های فرهنگی و اجتماعی شهر مشهد گویای این مطلب است که موسوی در مناطق توسعه‌یافتهٔ شهر مشهد و احمدی نژاد عمدتا در مناطق کم‌برخوردار و محروم بیشترین درصد آراء را به خود اختصاص داده‌اند.

نتیجه‌گیری: توزیع فضایی آراء کاندیداها در مناطق مختلف شهر مشهد تابعی از ویژگی‌ها و شاخص‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در مناطق مختلف است. به عبارت دقیق‌تر، رفتار انتخاباتی شهروندان در مناطق مختلف متناسب با شاخص‌ها و سطح توسعهٔ اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مناطق مختلف بوده است و نیازها، علایق و ویژگی‌های مشترک شهروندان در مناطق مختلف موجب شده است الگوی رأی کاندیداها در مناطق شهری متفاوت باشد. در واقع در شهر مشهد با روند افزایش سطوح توسعه در متغیرهای گوناگون، از درصد آراء احمدی‌نژاد کاسته شده است و برعکس در مورد سه کاندیدای دیگر به ویژه در سبد رأی موسوی و کروبی این روند معکوس بوده است.

کلیدواژه‌ها: انتخابات ریاست جمهوری ایران، جغرافیای انتخابات، تحلیل فضایی، شهر مشهد.

۱. مقدمه

از عمر جغرافیای انتخابات تاکنون بیش از نود سال می‌گذرد. نخستین آثار در این زمینه را آندره زیگفرید در سال ۱۹۱۳ و کربیل در ۱۹۱٦ منتشر کرده‌اند (حافظ نیا و کاویانی‌راد، ۱۳۸۳، ص. ۲۱۷). آثار دیگری نیز به صورت پراکنده با عنوان اطلس جغرافیای تاریخی ایالات متحده، اثر پائولین در سال ۱۹۳۲ انتشار یافت که به همراه تعدادی نقشهٔ دیگر نتایج رأی‌گیری را نشان می‌داد (دیکشیت[1]، ۱۹۹۵، ص. ۲٤۲). جغرافیای انتخابات یکی از شاخه‌های جغرافیای سیاسی است که بر محدوده‌های جغرافیایی به عنوان بستری برای انتخاب نمایندگان در سطوح محلی، منطقه‌ای و ملی متمرکز شده است (حافظ نیا،کاویانی‌راد، ۱۳۸۳، ص. ۲۱۷). در واقع جغرافیای انتخابات به جنبه‌های جغرافیایی انتخابات، همه‌پرسی‌ها، سازماندهی آن‌ها

1. Dikshit

به ویژه نتایج آن‌ها می‌پردازد و شرأیط فرهنگی و اقتصادی و غیره را در سطوح مختلف محلی، منطقه‌ای و ملی مؤثر می‌داند (مویر[1]، ۱۳۷۹، ص. ۲۵۵).

مهمترین حوزه‌های مطالعاتی جغرافیای انتخابات را مواردی چون سازماندهی فضایی انتخابات، تنوعات فضایی در الگوهای رأی‌گیری و رابطهٔ آن با شاخصه‌های جمعیت‌شناختی، تأثیر عوامل محیطی و فضایی در تصمیمات رأی دهندگان، الگوهای فضایی نمایندگی و نقش مؤلفه‌های قدرت و سیاست در الگو های رأی شامل می شود. جمهوری اسلامی ایران در طی سه دههٔ بعد از پیروزی انقلاب اسلامی هر ساله شاهد برگزاری انتخابات بوده است و مردم در انتخابات ریاست جمهوری، مجلس شورای اسلامی، مجلس خبرگان، شورای شهر و روستا حضوری فعال داشته‌اند. بر این اساس، بررسی و مطالعهٔ جغرافیای انتخابات در جمهوری اسلامی ایران می‌تواند ضمن گسترش ادبیات این موضوع، در شناخت الگوهای رأی در ایران موثر باشد. دهمین دورهٔ انتخابات ریاست جمهوری در ایران با مشارکت بالای مردم در سال ۱۳۸۸ برگزار شد. تحلیل فضایی نتایج این انتخابات از ابعاد مختلف قابل بررسی است. .به-عنوان نمونه توزیع فضایی آرای کاندیداها و شناخت الگوی رأی آن‌ها و از آن مهم‌تر تحلیل فضایی نتایج آراء و شناخت عوامل اجتماعی، اقتصادی و سیاسی که در مقیاس فردی، منطقه-ای و ملی بر الگوی رأی کاندیداها تأثیر داشته‌اند از آن جمله است. موضوعی که تا حدی این پژوهش به دنبال بررسی آن در سطح کلان‌شهر مشهد است.

۲. پیشینهٔ پژوهش

تحقیقات صورت‌گرفته در حوزهٔ جغرافیای انتخابات در ایران عمدتا معطوف به تحلیل آرای انتخابات مجلس شورای اسلامی بوده است و کمتر به تحلیل فضایی انتخابات ریاست جمهوری پرداخته شده است، یکی از دلایل اصلی این امر عدم انتشار دقیق و جزئی نتایج انتخابات ریاست جمهوری در دوره‌های مختلف بوده است که مانع جدی در مسیر تحلیل فضایی نتایج انتخابات است. از معدود کارهای علمی که در این حوزه به انجام رسیده است می‌توان به کتاب مراد کاویانی اشاره کرد که با عنوان *جغرافیای انتخابات با تأکید بر انتخابات ریاست جمهوری در ایران* توسط

1. Muier

انتشارات دانشگاه خوارزمی در سال ۱۳۹۲ به چاپ رسیده است. این کتاب در پنج فصل تنظیم شده است: فصل اول، به بیان مبانی نظری و مفاهیم کلی جغرافیایی انتخابات پرداخته است. فصل دوم، بنیادهای جغرافیای کنش سیاسی را در ایران تشریح کرده است. فصل سوم، ویژگی‌های جغرافیای انتخابات ایران را بیان می‌کند. فصل چهارم، به انتخابات ریاست جمهوری ایران در نه دورهٔ آن پرداخته است و فصل پنجم؛ یعنی فصل پایانی کتاب نیز به نتیجه‌گیری پرداخته است.

در مقاله‌ای دیگر نیز با عنوان «بررسی تأثیر همسایگی بر انتخابات ایران، مطالعهٔ موردی: دور نخست نهمین دورهٔ انتخابات ریاست جمهوری در ایران» که مراد کاویانی راد و هادی ویسی آن را در فصل‌نامهٔ بین‌المللی ژئوپلیتیک، سال چهارم، شمارهٔ ۳ در سال ۱۳۸۷ به چاپ رسانده‌اند به انتخابات ریاست جمهوری پرداخته شده است و نتایج این پژوهش نشان داده که تأثیر همسایگی نقش مهمی در انتخابات ایران داشته است؛ به گونه‌ای که پیامد عوامل و زمینه‌های جغرافیایی مؤثر در رفتار رأی‌دهندگان نواحی مختلف کشور باعث شده که رأی‌گیری در ایران سرشتی محلی‌گرا و قومی بیابد. در پژوهشی دیگر آقای داود پرچمی در سال ۱۳۸٦ پراکندگی میزان مشارکت مردم استان‌های گوناگون را بررسی کرده است.

۳. روش تحقیق

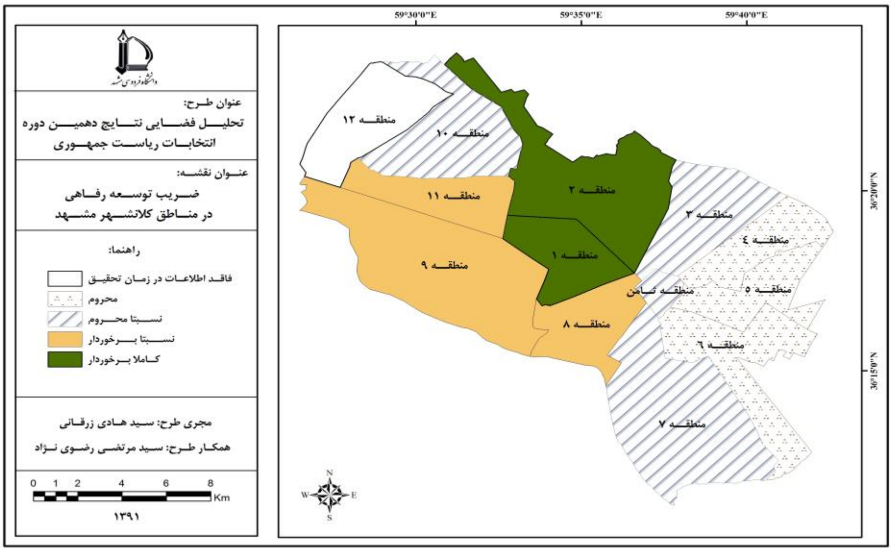
این تحقیق از حیث ماهیت و روش جزء تحقیقات توصیفی-تحلیلی محسوب می‌شود. گردآوری اطلاعات تحقیق به صورت کتابخانه‌ای و مراجعه به سازمان های دولتی صورت گرفته است. جهت بررسی و تحلیل فضایی آراء و نشان دادن نقشه‌های آن در سطوح تحلیل منطقه‌های شهرداری مشهد از نرم افزار ArcGIS و ابزار IDW – Interpolation (درون-یابی زمین مرجع) بهره گرفته شده و برای محاسبه و آزمون‌های آماری نیز از نرم‌افزار PASW استفاده شده است.

۳. ۱. منطقهٔ مطالعه‌شده

کلان‌شهرها به دلیل وسعت زیاد و پهناوری از مناطق و کالبدهای متفاوتی برخوردارند که بعضاً این فضاها با یکدیگر تفاوت‌های بسیار زیادی دارند و هر فضایی ویژگی‌های منحصربه فردی دارد. از این رو کلان‌شهر مشهد از این قاعدهٔ کلی مستثنی نیست و برای بررسی و

تحلیل جغرافیایی رأی در این شهر باید بدانیم هر کدام از مناطق چه ویژگـی‌هـایی دارد تـا بـا استفاده از آن‌ها دریابیم که هر منطقه چه الگوی رأیی را با توجه به ویژگـی‌هـای خـود داشـته است. به عبارتی، با استفاده از رابطهٔ بین ویژگی‌های جغرافیـایی، رفتـار سیاسـی (انتخابـات) و الگوی رأی‌دهی، به تحلیل انتخابات خواهیم پرداخت.

از نشانه‌های توسعه‌یافتگی یک منطقه وجود امکانات تفریحی و رفـاهی در آن اسـت. ایـن امکانات در نتیجهٔ سرمایه‌گذاری‌های دولت و بخش خصوصی در یک منطقه فراهم شده و در نتیجه باعث افزایش سطح رفاه خانوارهای ساکن در آن می‌شود. شاهنوشی،گلریز و بـاقری[۱] در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که مناطق ۲ ، ۱ و ۸ به ترتیب توسعه‌یافته‌ترین و مناطق ۵ ، ٤ و ٦ به ترتیب محروم‌ترین مناطق به لحاظ شاخص‌های رفاهی است.

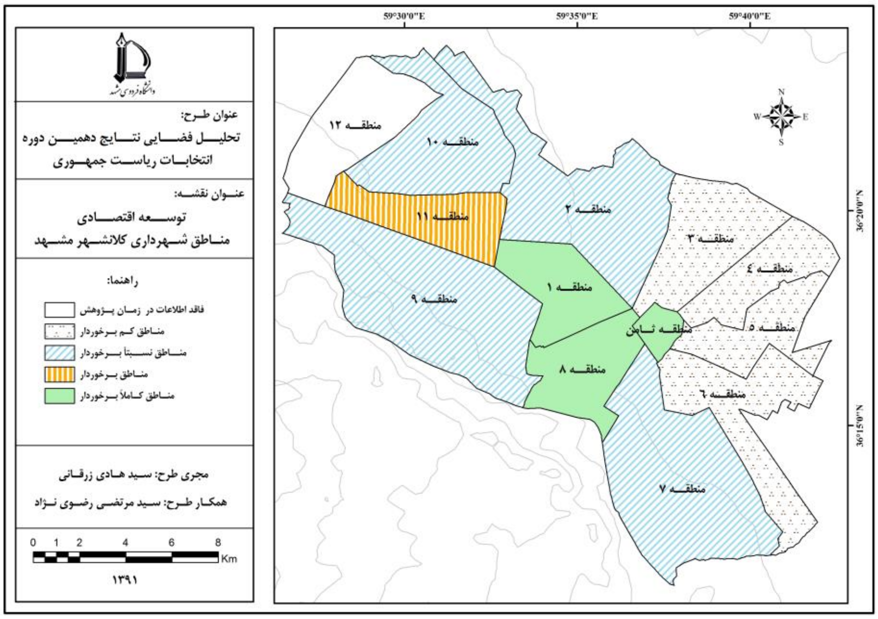

شکل ۱- سطوح توسعهٔ رفاهی در مناطق کلان‌شهر مشهد

مأخذ: شاهنوشی،گلریز، باقری، ۱۳۸٦

۱. طبق تحقیقات نگارندگان یکی از جامع ترین پژوهش‌هایی که پیرامون بررسی وضعیت مناطق کلـان‌شـهر مشـهد تـاکنون انجام پذیرفته طرحی با عنوان" تعیین سطح توسعه‌یافتگی نواحی شهر مشهد" بوده است که ناصر شاهنوشی، زهرا گلریـز و حمیدر ضا باقری در سال ۱۳۸٦ به سفارش مرکز پژوهش‌های شورای اسلامی شهر مشهد آن را انجام داده‌اند.

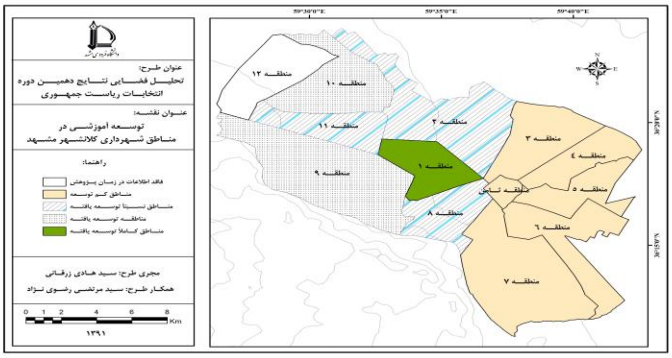
افزایش اجاره‌بها و یا قیمت زمین را می‌توان از جمله عوامل ناشی از توسعهٔ اقتصادی یک منطقه در شهر برشمرد. با توجه به این موضوع برای بررسی رتبهٔ توسعهٔ اقتصادی مناطق مشهد شاهنوشی، گلریز و باقری از پنج شاخص برای تعیین سطح توسعهٔ اقتصادی شهر مشهد بهره گرفتند که طبق آن منطقه‌های ثامن، یک، هشت و یازده در بهترین وضعیت توسعهٔ اقتصادی و مناطق چهار ، پنج و شش در محروم ترین وضعیت در شهر مشهد به سر می‌برند.

شکل ۲- سطوح توسعهٔ اقتصادی در مناطق کلان‌شهر مشهد

مأخذ: شاهنوشی، گلریز، باقری، ۱۳۸٦

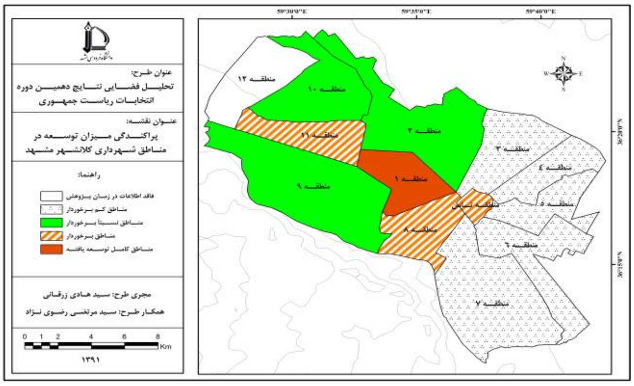
افزایش امکانات آموزشی در یک ناحیه را می‌توان از مهم‌ترین عوامل مؤثر بر توسعهٔ فرهنگی آن برشمرد (خاکپور، ۱۳۸۸، ص. ۳۵). بنابراین، به منظور بررسی تأثیر این عامل در توسعه‌یافتگی نواحی مشهد از شاخص‌های "متوسط سطح تحصیلات در هر ناحیه (سال‌های تحت آموزش)" و" سرانهٔ مساحت آموزشی مدارس در هر منطقه (متر مربع) "استفاده شد و مشخص شد که منطقهٔ یک ، ده و نه بهترین وضعیت و مناطق چهار، شش و ثامن بدترین وضعیت آموزشی را میان مناطق شهرداری مشهد ذاشته‌اند.

شکل ۳ – سطوح توسعۀ آموزشی در مناطق کلان‌شهر مشهد

مأخذ: شاهنوشی، گلریز، باقری ، ١٣٨٦

شاخص‌های بالا که شامل عوامل رفاهی، اقتصادی، آموزشی و میـزان توسـعۀ کلـی منـاطق شهر مشهد است، تلفیق شده‌اند. این شاخص‌ها که به وسیلۀ تحلیل تاکسونومی شـمارش شـده بودند، در این بخش تجزیه و تحلیل شده و سطوح فضایی آن توسط Arc GIS محاسبه و بـه نمایش در آمده است. در نهایت نیز مشخص شد منطقۀ یک تنها منطقه‌ای در کلان‌شـهر مشـهد است که از منظر این شاخص‌ها توسعه‌یافتۀ کامل محسوب می‌شود و منـاطق هشـت، یـازده و ثامن نیز مناطق برخوردار محسوب می‌شوند و همچنین مناطق نه ، دو و ده نیز در گروه مناطق نسبتاً برخوردار قرار گرفتـه و در آخـر نیـز منـاطق سـه، چهـار، پـنج، شـش و هفـت نیـز در زمرۀمناطق کم برخوردار قرار گرفتند.

شکل ٤ – سطوح توسعه در مناطق کلان‌شهر مشهد

مأخذ: نگارندگان، ١٣٩٢

۳. مبانی نظری تحقیق

واژهٔ «انتخابات» از ریشهٔ عربی فعل « نخب» به معنای برگزیدن و اختیار کردن است (عمید، ۱۳۸۰، ص. ۲۸۰). و در کاربرد رایج آن به معنای روش یا شیوه‌ای است برای برگزیدن تعداد معینی از افراد از میان شمار کثیری از کسانی که برای تصدی یک منصب یا مقام خود را نامزد کرده‌اند (قاضی، ۱۳۷۳، ص. ۱۰۲). انتخابات ابزاری است که به وسیلهٔ آن می‌توان ارادهٔ شهروندان را در شکل‌گیری نهادهای سیاسی و تعیین متصدی اعمال اقتدار سیاسی مداخله داد (توسلی، ۱۳۸۲، ص. ۱۲۵). از منظر اجرایی، انتخابات فرآیندی دموکراتیک، زمان‌مند (پایان‌دوره‌ای، میان‌دوره‌ای یا زودهنگام) و مکان‌مند(دارای مقیاس محلی، فرامحلی و سراسری) در جوامع مردم‌سالار به شمار می‌رود که در آن کسانی که برای تصدی مسئولیت‌های حکومتی نامزد می‌شوند و مردم (رأی‌دهندگان) نیز بر پایهٔ نوع برنامه، منش و گرایش داوطلب، آراء خود را به صندوق‌های رأی می‌اندازند (پای[1]، ۱۳۷۰، ص. ۷۸).

۳. ۱. جغرافیای انتخابات

جغرافیای انتخابات، رویکردی جغرافیایی به مقولهٔ دموکراسی و انتخابات است که در آن الگوهای رفتار سیاسی شهروندان که برخاسته از تنوع نگرش و مطالبات آن‌ها از ساختارهای اقتصادی، فرهنگی، حقوقی حاکم است به صورت نقشه در می‌آید و بررسی می‌شود. از جغرافیای انتخابات تعاریف متفاوتی به عمل آمده است که به نظر می‌رسد این تعاریف متعدد به دلیل رویکردهای ناهمسان کشورهای مختلف به مقولهٔ انتخابات است(بایی لاشکی، ۱۳۸۸، ص. ۵۹).

۳. ۲. رویکردهای مختلف در مطالعهٔ انتخابات

در زمینهٔ تحلیل فضایی انتخابات و عوامل محیطی مؤثر بر رفتار انتخاباتی رأی‌دهندگان تاکنون تحقیقات متعددی انجام شده است. در بین آثار انتشاریافته می‌توان به موضوعاتی همانند جغرافیای رأی‌گیری، الگوی رأی‌گیری، نقشهٔ رفتار انتخاباتی، تأثیر عوامل جغرافیایی بر رأی‌دهی، تأثیر رقبای انتخاباتی در مبحث مجاورت‌های سرزمینی، جغرافیای نمایندگی و نقش حوزه‌های انتخاباتی در ترکیب نمایندگان قوهٔ قانون‌گذاری و شکل‌دهی به قوانین، احزاب سیاسی، تأثیر جغرافیای قدرت بر

1. Pay

رأی‌دهی و نقش ایدئولوژی در شکل‌دهی به انتخابات و پیامدهای گوناگون جغرافیایی آن اشـاره کـرد (تایلور، ۱۳۸٦، ص. ۹۸). اساسا مطالعات اولیه در این بخش بـه شـدت از جبرگرایـی محیطـی متـأثر بودند؛ اما از آن زمان تا به امروز پژوهش‌های مختلفی در قلمـرو جغرافیـای انتخابـات بـه عمـل آمـده است که می توان آن را در قالب محورهای زیر طبقه‌بندی کرد:

۱. بررسی تأثیر عوامل محیطی و فضایی بر الگوی رأی‌گیری

۲.سازماندهی فضایی انتخابات بر مبنای حوزه‌های انتخاباتی

۳. بررسی نسبت ویژگی‌های جمعیتی با تنوع فضایی الگوهای رأی‌گیری

٤. بررسی الگوی فضایی نمایندگی و مطالعهٔ روند تبدیل آراء به کرسی نمایندگی(مجلس و غیره

۵. بررسی الگوی فضایی توزیع قدرت که در الگوهای نمایندگی و راهکارهـای اجرایـی انعکـاس می‌یابد (تیلور[1]، ۱۹۷۹، ص. ۲۷۲).

از سوی دیگر بسیاری از الگوها در علـوم سیاسـی و جامعـه‌شناسـی سیاسـی عمـدتاً بـه مبحـث «کیستی» افراد در فرآیند انتخابات توجه می‌کنند؛ لیکن جغرافی‌دانـان افـزون بـر مقولـهٔ کیسـتی بـرأی «کجایی» زندگی و زیست فرد نیز اهمیت قائل هستند، به طـوری کـه نقـش مکـان در فهـم و تحلیـل جستار مذکور مهم ارزیابی می‌شود و از آن منظر به تحلیل تفاوت‌های فضایی می‌پردازند. منظـر مکـان، ترکیبی از عناصری نظیر قومیت، طبقه یا پایگاه اجتماعی– اقتصادی و موقعیـت جغرافیـایی اسـت کـه نتیجهٔ انتخابات را تحت تأثیر قرار می‌دهند. (اگنیو[2]، ۱۹۹٦، ص. ۱۳۸)..بـرای نمونـه، روش بریتانیـایی در مطالعهٔ انتخابات بر پایه شکاف طبقاتی است، جایی کـه حـزب محافظـه‌کـار مقبولیـت خـود را از طریق آرای طبقهٔ یقه‌سفید و حزب کارگر از طریق آرای طبقهٔ کارگر به دسـت مـی‌آورد. در قیـاس بـا روش بریتانیایی، روش آمریکایی بر محلی‌نگری و مکان توجه و تأکید می‌کند؛ به گونـه‌ای کـه پایگـاه حمایتی حزب را نه طبقه؛ بلکه مکان و قلمرو می‌داند (کاویانی راد، ۱۳۸٦، ص. ۲۵).

۳. ۳. جغرافیای تصمیم‌گیری

تصمیم‌گیری آخرین مرحلهٔ ایجاد آگاهی است که حد فاصل انتقـال بـرای عملـی کـردن تصـاویر سازمان‌یافتهٔ ذهنی (نقشهٔ ذهنی) و تحقق رفتار در محـیط اسـت (کـاولرد[3]،۱۳۸۰، ص. ۱۰). بـه دیگـر

1 .Taylor
2. Agnew
3. Kavlord

سخن، تصمیم‌گیری، فرآیند ارزیابی راه‌های مختلف و انتخاب یک شیوۀ عمل برای حل مسئله است (رضی،۱۳۸۰، ص. ۱۹۸). این فرآیند استدلالی می‌تواند عقلانی یا غیرعقلانی و بر انگاره‌ها یا فرض‌های ضمنی مبتنی باشد که ساختاری و زمینۀ اقدام است، به شکلی که می‌توان آن را به ساختار سیاسی نیز گسترش داد و از پدیده‌ای با عنوان «تصمیم‌گیری سیاسی» نام برد (پیشگاهی فرد، شوشتری، ۱۳۷۸، ص. ۱۱۵). رأی‌دهی افراد در مقام یک نوع تصمیم و گزینش در ارتباط با داوطلب و جریان سیاسی، سازندۀ الگوی رأی‌گیری خاصی است که عموماً در جغرافیای تصمیم‌گیری مورد مطالعه قرار می‌گیرد. به این مفهوم که ساکنان هر محدوده در گزینش نمایندۀ سیاسی، معیارها و زمینه‌هایی را مد نظر قرار می‌دهند که با انگاره‌های ذهنی و نیازهای محیطی ساکنان (رأی‌دهندگان) متناسب است (کاویانی راد، ویسی، ۱۳۸۷، ص. ۷).

٤. یافته‌های تحقیق

در دورۀ دهم انتخابات ریاست جمهوری در ایران در مجموع ۸۵/۳ ٪ از واجدان شرایط در انتخابات مشارکت داشته‌اند که میزان مشارکت در استان‌های گوناگون متفاوت بوده است. در نهایت آقای محمود احمدی نژاد با کسب ٦٢/٦٣ درصد آراء بیشترین آراء را کسب کرده و به‌عنوان رئیس جمهور انتخاب شد و بعد از ایشان آقای میرحسین موسوی با ۳۳/۷۵ درصد در رتبۀ دوم، آقای محسن رضایی با ۱/۷۳ درصد رتبۀ سوم و آقای مهدی کروبی با ۰/۸۵ درصد رتبه چهارم را در سطح کشور به خود اختصاص داده اند(تارنمای[1]رسمی وزارت کشور، ۱۳۸۸).

در کلانشهر مشهد مشارکت مردم در دهمین انتخابات ریاست جمهوری ظاهراً ۱۱۰٪ بوده که بعد از بررسی دقیق‌تر مشخص شد این میزان مشارکت به دو دلیل اصلی در این کلانشهر اتفاق افتاده است. الف) شهر مشهد دومین کلانشهر ایران است که سالانه بیش از ۲۰ میلیون زائر در آن حضور دارند و به علت توریستی بودن این شهر همواره تعداد زیادی از زائران در شهر حضور دارند. ب) زمان برگزاری انتخابات دهم ریاست جمهوری ایران خرداد ماه و در شروع تعطیلات تابستانی بوده است که اکثر مسافرت‌های ایران در این فصل اتفاق می‌افتد؛ بنابرأین اوج سفر به این شهر همزمان با

1. www.moi.ir

برگزاری انتخابات دهم ریاست جمهوری بوده و سبب شده مشارکت ظاهراً در این شهر بسیار بالاتر از حد معمول آن باشد.

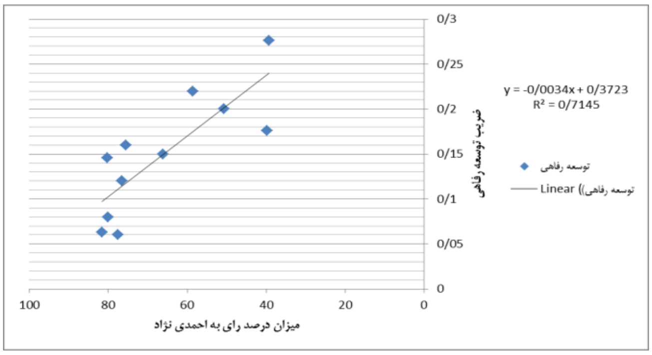
جدول ۱- توزیع آراء کاندیداهای ریاست جمهوری دورهٔ دهم در مناطق شهر مشهد به درصد

مآخذ: زرقانی و رضوی‌نژاد، ۱۳۹۱

ردیف	مناطق	احمدی‌نژاد	رضایی	کروبی	موسوی
۱	منطقهٔ ۱	۳۹/۳۳	۳/۱۹	۰/۹٤	٥٦/٥٤
۲	منطقهٔ ۲	٦۸/٤۳	۱/۹٦	۰/۳٦	۲۹/۲٥
۳	منطقهٔ ۳	۸۰/۳۰	۱/٤٤	۰/۲۰	۱۸/۰٥
٤	منطقهٔ ٤	۸۱/٦٤	۱/٤٥	۰/۲٦	۱٦/٦٥
٥	منطقهٔ ٥	۷۷/٥۲	۱/٥۹	۰/۲٥	۲۰/٦٤
٦	منطقهٔ ٦	۸۰/۰۸	۱/۰٦	۰/۲۳	۱۸/٦۷
۷	منطقهٔ ۷	۷٥/٥۱	۱/٥۹	۰/۳٤	۲۲/٥٦
۸	منطقهٔ ۸	٥۸/٦۳	٤/۰۲	۰/٦۷	۳٦/٦۷
۹	منطقهٔ ۹	٥۰/٦۲	۲/٤۲	۰/۹۲	٤٦/۰٥
۱۰	منطقهٔ ۱۰	٦٦/۱۷	۲/۰۸	۰/٤۲	۳۱/۳٤
۱۱	منطقهٔ ۱۱	۳۹/۷٦	۲/٦٤	۰/۹٦	٥٦/٦۳
۱۲	منطقهٔ ۱۲	٦۲/۲۲	۲/۳٤	۰/٤۳	۳٥/۰۰
۱۳	منطقهٔ ثامن	۷٦/٥۲	۱/۸۷	۰/۲۷	۲۱/۳٤

٤. ۱. تحلیل آراء آقای احمدی نژاد

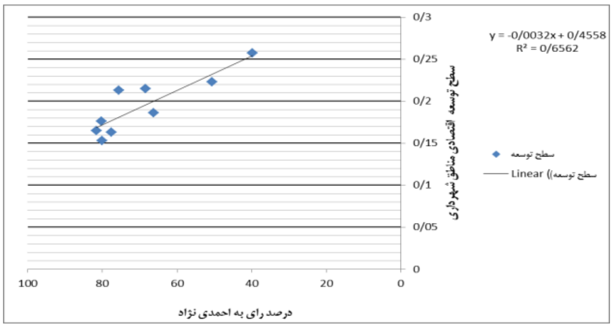
از مجموع کل آراء کلان‌شهر مشهد ٦٤٪ (۱۲۹۰۰۰۰ رأی) از کل این آراء به آقای احمدی نژاد اختصاص یافته بود و طبق محاسبات انجام‌شده بر روی بیش از ٦٥٥ صندوق اخذ رأی در کلان‌شهر مشهد در انتخابات ریاست جمهوری دهم مشخص شد مناطق چهار، شش، سه ، پنج به ترتیب با ۸۱/٦ ، ۸۰/۸ ، ۸۰/۳ و ۷۷/٥ درصد بیشترین رأی را به آقای احمدی نژاد داده‌اند. با توجه به ضریب رگرسیون با حذف نواحی غیرهمگن که R2=۰/۷۱٤ بوده و همچنین همبستگی ۰/۷۰۰٤- بین دو متغیر توسعهٔ رفاهی و افزایش درصد آراء آقای احمدی‌نژاد می‌توان گفت که رابطهٔ معکوس معنی داری بین این دو متغیر وجود دارد.

شکل ۵- رابطهٔ معکوس میان ضرییب توسعهٔ رفاهی و درصد آراء احمدی نژاد در کلان‌شهرمشهد

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۱

به عبارتی با کاهش ضریب توسعهٔ رفاهی در مناطق کلان‌شهر مشهد آراء این کاندیدا افـزایش یافتـه است. با توجه به ضرایب توسعهٔ اقتصادی و بررسی ضـرایب همبسـتگی و رگرسـیون آن بـا ایـن‌کـه رابطهٔ این متغیرها نیز به معنی‌داری بسیار نزدیک بود؛ اما از نظر آماری قابلیت تأیید را نـدارد و نبایـد از نظر دور داشت که روند کلی خـط رگرسـیون در شـکل (٦) ایـن مطلـب را کـه بـا افـزایش توسـعهٔ اقتصادی آراء آقای احمدی‌نژاد رو به کاهش نهاده را به خوبی نشان می‌دهد.

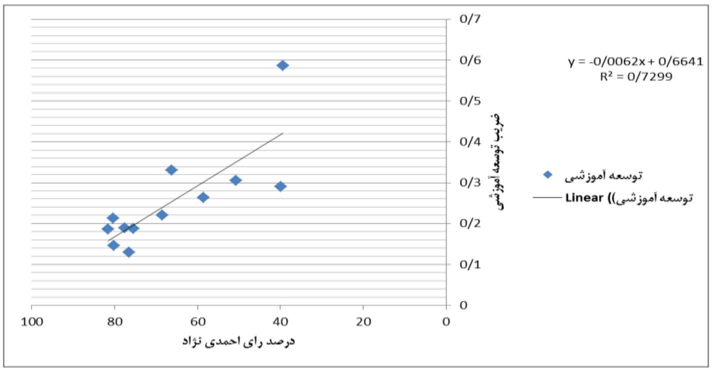

شکل ٦ – رابطهٔ توسعهٔ اقتصادی و درصد آراء احمدی نژاد در کلان‌شهر مشهد

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۱

در نهایت با بررسی توسعهٔ آموزشی در مناطق کلان‌شهر مشهد مشخص شد بین توسـعهٔ آموزشـی مناطق و میزان رأی آقای احمدی نـژاد نیـز رابطـهٔ معکـوس معنـی‌داری وجـود دارد. R2=0/729 و

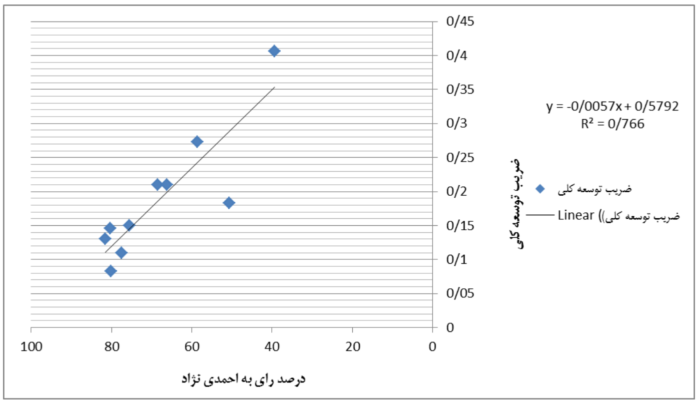
همبستگی ۰/۷۹٤ – بیانگر این موضوع است که با افزایش ضریب توسعهٔ آموزشی از آراء احمدی-نژاد کاسته شده است.

شکل ۷- رابطهٔ معکوس میان ضریب توسعهٔ آموزشی و درصد آراء احمدی نژاد در مشهد

مآخذ: نگارندگان، ۱۳۹۱

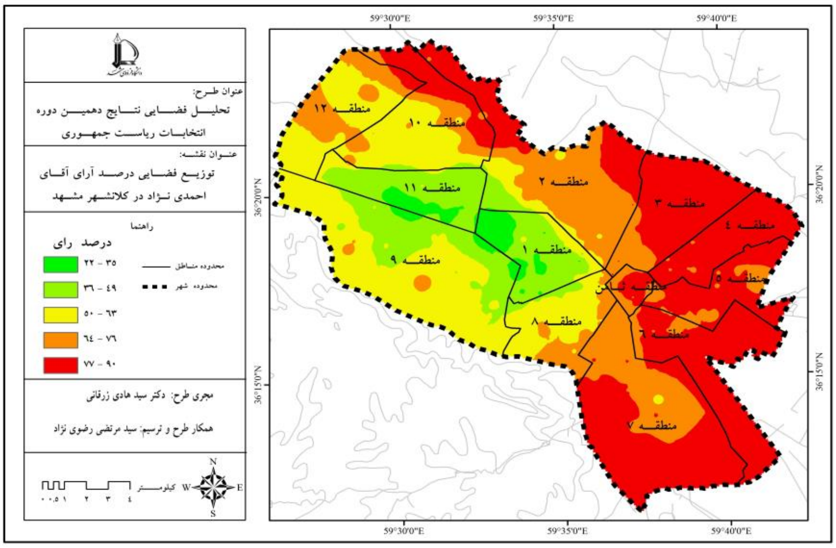
در نهایت تجمیع داده‌های فضایی آراء آقای احمدی‌نژاد در شاخص ضریب توسعهٔ کلی مناطق کلانشهر مشهد نشان می‌دهد که اولاً بین افزایش آراء این کاندیدا و کاهش سطح توسعهٔ کلی آن‌ها همبستگی بالایی از نوع معکوس (۰/۸۷٦-) وجود دارد و دوماً مسیر خط رگرسیون نیز این روند موضوع را با R2=0/766 تأیید می‌کند که هرچه میزان توسعه افزایش داشته است از میزان آراء آقای احمدی‌نژاد کاسته شده است.

شکل ۸ – رابطهٔ معکوس میان ضریب توسعهٔ کلی مناطق شهر مشهد و درصد آراء احمدی نژاد

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۱

توزیع جغرافیایی رأی آقای احمدی‌نژاد نشان می‌دهد که این کاندیدا بیشترین آراء خود را از مناطق شرقی و حاشیهٔ شمالی این کلان‌شهر کسب کرده و به عبارتی این کاندیدا در این مناطق از شهر محبوبیت بیشتری داشته است.

شکل ۹ - توزیع فضایی آراء آقای احمدی نژاد در کلان‌شهر مشهد

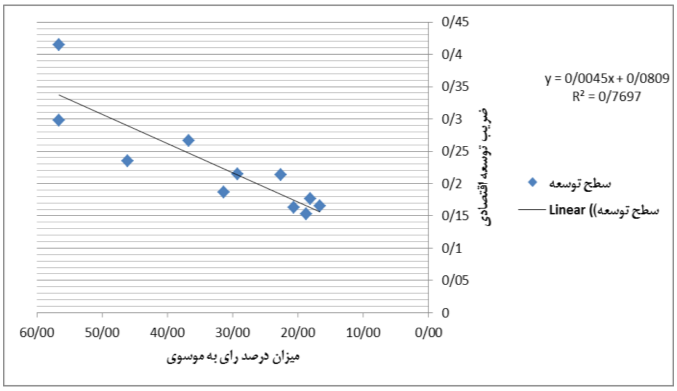
مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۱

نکتهٔ جالب در پراکندگی رأی آقای احمدی‌نژاد در شهر مشهد پیوستگی جغرافیایی آراء است که از جنوب شرقی شروع و تمام شرق مشهد را در بر گرفته به شمال شرق و حاشیهٔ شمال غربی شهر ختم می‌شود که تقریبا منطبق بر الگوی توسعهٔ مناطق شهر مشهد است.

٤. ۲. تحلیل آراء آقای موسوی

از مجموع کل آراء کلان‌شهر مشهد ۳۳ ٪ (٦٦۳۰۰۰ رأی) به نفع آقای موسوی به صندوق‌ها ریخته شد و طبق بررسی‌های صورت‌گرفته مشخص شد که بیشترین درصد آراء این کاندیدا به ترتیب در مناطق یازده ، یک ، هشت و نه با ٥٦/٦٪ ، ٥٦/٥ ٪ ، ٤٦٪ و ۳٦/٦ ٪ بوده است . این کاندیدا در منطقهٔ ۱۲ شهرداری مشهد نیز دارای ۳٥٪ رأی بوده و در مناطق دیگر شهر مشهد توانسته کمتر از ۳۰٪ از آراء را به خود اختصاص دهد.

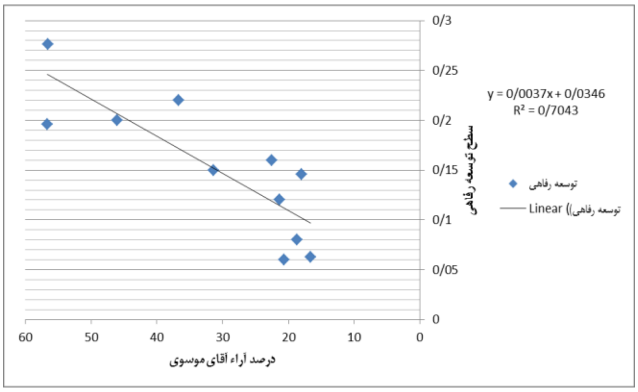
بین افزایش سطح توسعهٔ مناطق شهرداری و افزایش درصد رأی آقای موسوی رابطهٔ مستقیم معنی داری وجود دارد. روند خط رگرسیون این دو متغیر با R2=0/769 و همچنین ۰/۷۵٤۳ در شکل شمارهٔ ۱۰ نیز بیان‌کننده این رابطهٔ معنی‌دار است.

شکل ۱۰ – رابطهٔ مستقیم میان ضریب توسعهٔ اقتصادی مناطق شهر مشهد و درصد آراء موسوی

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۱

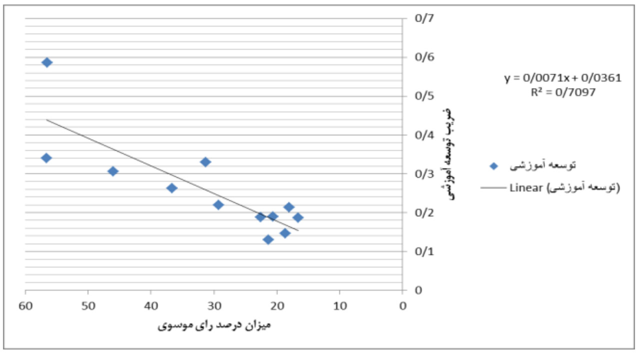
شکل (۱۱) نشان‌دهندهٔ رابطهٔ بین سطح توسعهٔ رفاهی مناطق مشهد و میزان درصد آراء آقای موسوی است. به عبارتی دیگر، هرچه سطح توسعهٔ رفاهی افزایش یافته میزان درصد آراء این کاندیدا نیز در مناطق کلان‌شهر مشهد افزایش یافته است. ضریب همبستگی ۰/۸۳۹ و R2=0/704 دلایل اثبات این موضوع است.

شکل ۱۱ – رابطهٔ مستقیم میان ضریب توسعهٔ رفاهی مناطق کلان‌شهر مشهد و درصد آراء موسوی

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۱

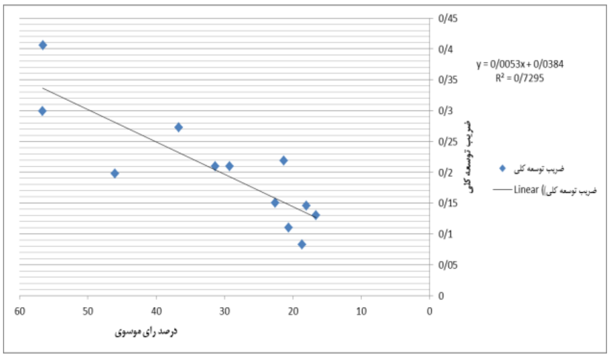
شکل ۱۲ نشان می‌دهد توسعهٔ آموزشی در مناطق کلان‌شهر مشهد با درصد رأی به موسوی رابطـهٔ معنی‌دار مستقیمی داشته است. به این ترتیب که بین این دو متغییـر همبســتگی ۰/۸۴۳ وجـود دارد و روند خط رگرسیون آن نیز R2=0/709 را نشان می‌دهد و این موضوع را تأیید می‌کند.

شکل ۱۲- رابطهٔ مستقیم میان ضریب توسعهٔ آموزشی مناطق کلان‌شهر مشهد و درصد آراء موسوی

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۱

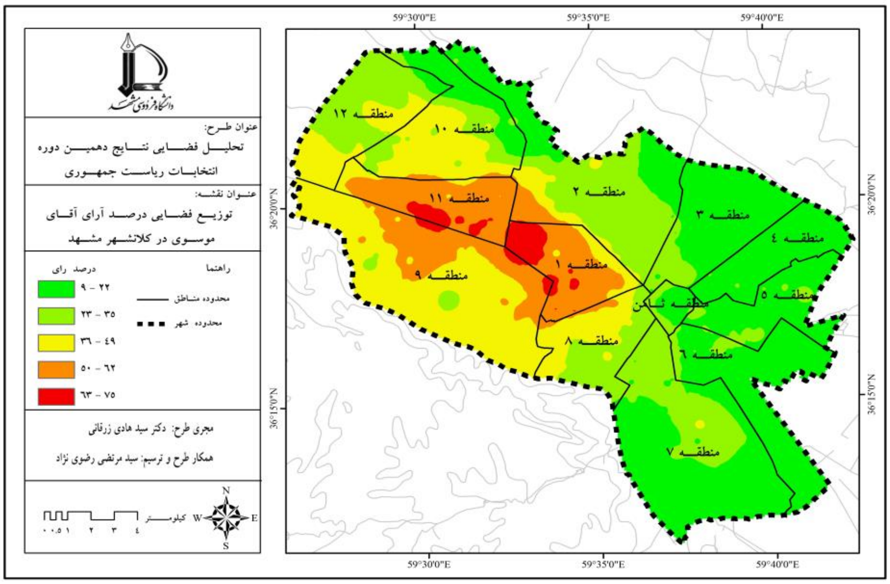
رابطهٔ ضریب توسعهٔ کلی مناطق کلان‌شهر مشهد با میزان درصد آراء آقای موسوی نیز هماننـد سـه شاخص قبـل، ارتبـاط مسـتقیم و معنـی‌داری بـا یکـدیگر داشـته و همبسـتگی ۰/۸۵٤ و رونـد خـط رگرسیون نیز با R2=0/729 تأییدکنندهٔ این موضوع است. در بین مناطق فقـط منطقـهٔ ثـامن بـه دلیـل وجود زائران و مجاورانی که در آن منطقه زندگی نمی‌کننـد از خـط رگرسـیون فاصـله زیـادی گرفتـه است که این موضوع در شهر مذهبی مشهد طبیعی به نظر می‌رسد.

شکل ۱۳- رابطهٔ مستقیم میان ضریب توسعهٔ کلی مناطق کلان‌شهر مشهد و درصد آراء موسوی

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۱

توزیع فضایی آراء آقای موسوی در کلان‌شهر مشهد بیانگر این موضوع است که آراء ایـن کاندیـدا نیز همانند رقیب اصلی وی در انتخابات دهم (آقای احمدی‌نـژاد) از یـک پیوسـتگی خـاص فضـایی برخوردار بوده و آقای موسوی توانسته بیشترین آراء را از مناطقی کسب کند که از نظـر ویژگـی‌هـای رفاهی، اقتصادی، آموزشی و سطح توسعهٔ کالبدی نزدیک‌تر به یکـدیگر بـودانـد و بـا افـزایش رونـد توسعهٔ کلی آراء این کاندیدا نیز افزایش می‌یافته است.

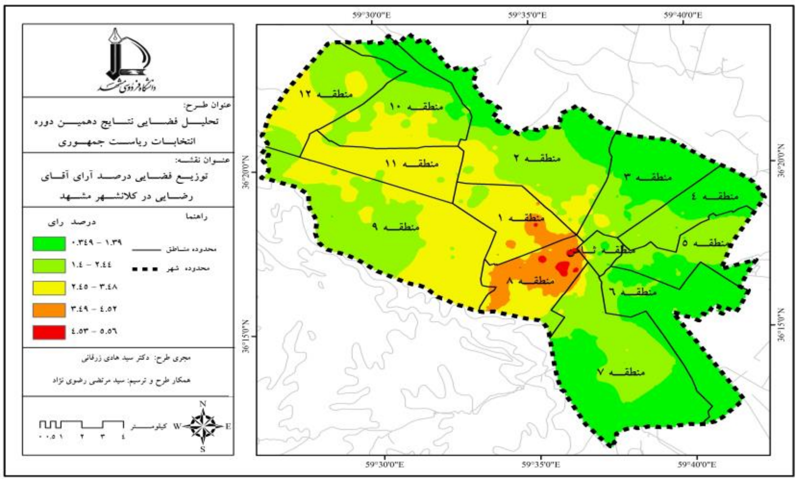

شکل ١٤- توزیع فضایی آراء آقای موسوی در کلان‌شهر مشهد

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۱

٤. ۳. تحلیل آراء آقای رضایی

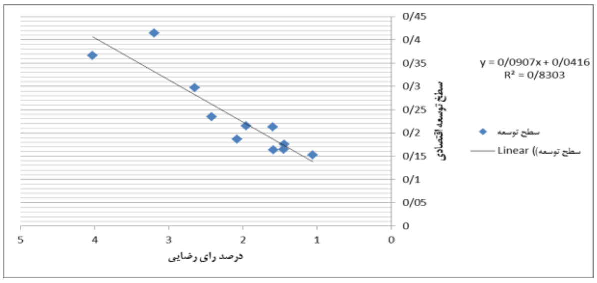
آراء این کاندیدای انتخابات دهم ریاست جمهوری در کلـان‌شـهر مشـهد در مجمـوع ۲٪(٤۱۰۰۰ رأی) از مجموع کل آراء این کلان‌شهر را به خود اختصاص داده است. توزیع و پراکنـدگی همـین ۲٪ نیز برای جغرافیدانان سیاسی از اهمیت برخوردار است؛ زیرا از این طریـق در خـواهیم یافـت کـه آیـا پراکندگی آراء این کاندیدا نیز از توزیع فضایی به هم پیوسته و معنی‌دار برخوردار بوده است یـا خیـر؟ بنابرأین، طبق بررسی‌های انجام‌شده به ترتیب مناطق هشـت (٤/۰۲ ٪) ، یـک (۳/۱۹ ٪)، یـازده (۲/٦٤ ٪) و نه (۲/٤۲ ٪) و دو شهرداری بیشترین رأی (به درصد) را به این کاندیدا داده‌اند.

شکل ۱۵- توزیع فضایی آراء آقای رضایی در کلان‌شهر مشهد

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۱

الگوی رأی آقای رضایی نیز با کمی تغییرات در رتبه‌بندی مناطق کاملاً منطبق بر الگوی رأی آقای موسوی (بیشترین رأی به ترتیب در مناطق یازده، یک، هشت و نه) بوده است. به این ترتیب که در مناطقی که آقای موسوی بیشترین درصد آراء خود را به دست آورده است، آقای رضایی نیز در همان مناطق بیشترین آراء را به دست آورده است. رابطهٔ میان ضریب توسعهٔ اقتصادی و میزان آراء آقای رضایی نیز رابطه‌ای کاملا مستقیم و معنی دار بوده است. به این ترتیب که همبستگی میان آن‌ها ۰/۹۱۱۱ بوده و ضریب خط رگرسیون نیز R2=0/830 بوده که نشان‌دهندهٔ رابطه‌ای قوی میان این دو متغییر است. بنابرأین، هرچه توسعهٔ اقتصادی افزایش داشته درصد آراء آقای رضایی نیز افزایش داشته است.

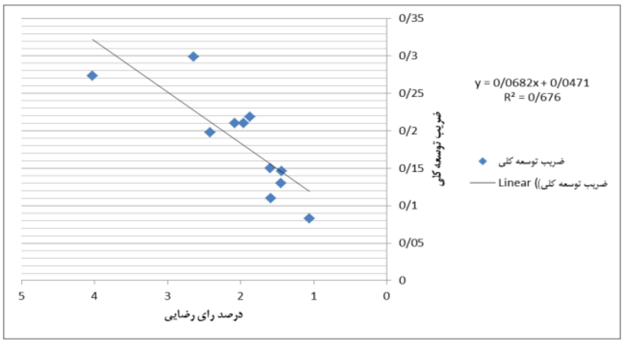
شکل ١٦ – رابطهٔ مستقیم میان ضریب توسعهٔ اقتصادی مناطق شهر مشهد و درصد آراء رضایی

مأخذ: نگارندگان،۱۳۹۱

با این‌که همبستگی میان درصد آراء این کاندیدا و شاخص توسعهٔ رفاهی ۰/۸۱٤ اسـت؛ امـا رونـد خط رگرسیون و ضریب آن به حد استاندارد معنی‌داری (R2=0/663) نمی‌رسد. ایـن مـورد نیـز بـه خاطر تأثیر دو منطقهٔ دو و هشت به وجود آمده؛ زیرا در منطقهٔ دو توسعهٔ رفاهی بسـیار بالـا بـوده؛ امـا درصد رأی آقای رضایی کمتر بوده و در منطقهٔ هشت برعکس آقای رضایی بیشترین آراء خـود را در این منطقه کسب کرده؛ اما سطح توسعهٔ آن در رتبه‌های میانی قرار می‌گیرد.

در مورد ارتباط بین شاخص سطح توسعهٔ آموزشی و میزان آراء این کاندیدا نیز نمـی‌تـوان ارتبـاط معنی‌داری به لحاظ آماری و فضایی که مورد اطمینان باشد یافت.

ارتباط میان ضریب توسعهٔ کلی مناطق کلان‌شهر مشهد و میزان آراء رضایی بـا ایـن‌کـه همبسـتگی بالـایی(۰/۸۲۲) را نشـان مـی‌دهـد؛ امـا بـه واسـطهٔ اطمینـان بخـش نبـودن ضـریب خـط رگرسیون(R2=0/676) و روند آن و افزایش نقاط ناهمگن قابلیـت اطمینـان آمـاری را نـدارد؛ امـا در مجموع این را می‌توان گفت که رابطهٔ ضعیف مستقیمی میان توسعهٔ کلی مناطق بـا میـزان درصـد آراء آقای رضایی در مناطق شهرداری کلان‌شهر مشهد وجود دارد.

شکل ۱۷- رابطهٔ میان ضریب توسعهٔ کلی مناطق کلان‌شهر مشهد و درصد آراء رضایی

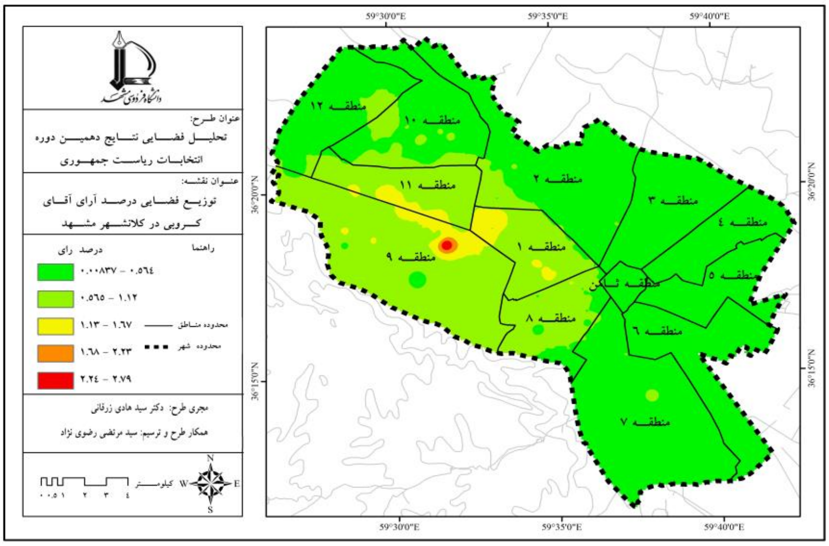
مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۱

٤. ٤. تحلیل آراء آقای کروبی

آراء آقای کروبی در کلان‌شهر مشهد در مجموع ۰/٤ ٪(۹٦۰۰ رأی) از کل آراء ایـن کلـان‌شـهر را تشکیل داد و نتوانست نقشی درخور را در این کلان‌شهر ایفا کند؛ اما تحلیل فضایی آن در سـطح شـهر مشهد نشان می‌دهد که به ترتیب در منـاطق یـازده (۰/۹٦ ٪) ، یـک (۰/۹٤٪) ، نـه (۰/۹۲٪) و هشـت

(۰/٦٧ ٪) بیشترین آراء سبد رأی خود را در این مناطق بـه دسـت آورده اسـت. ایـن الگـوی رأی دو نکتهٔ اساسی و قابل توجه را نشان می‌دهد.

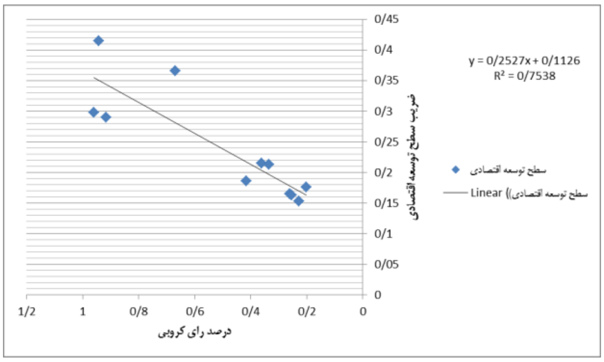
اول این‌که این الگوی رأی نیز همانند الگوی رأی آقایان موسوی و رضـایی اسـت؛ زیـرا ایـن دو کاندیدا نیز بیشترین آراء خود را در همین مناطق به دست آورده‌اند. دوم این‌که نشان مـی‌دهـد تفـاوت درصد رأی در این چهار منطقه‌ای که آقای کروبی بیشترین رأی را در سـبد خـود بـه دسـت آورده بـا دیگر مناطق به نسبت کل آراء آقای کروبی بسیار زیاد است به شـکلی کـه بعـد از ایـن چهـار منطقـه بیشترین رأی آقای کروبی در منطقهٔ دوازده شهرداری مشهد با ۰/٤٣ ٪ رأی بوده که این میـزان تقریبـاً نصف میزان رأیی است که این کاندیدا در میانگین چهار منطقهٔ فوق داشـته اسـت. بنـابرأین، مـی‌تـوان بیان داشت که محبوبیت این کاندیدا در این چهار منطقه تقریباً دو برابر مناطق دیگر بوده است.

شکل ۱۸- توزیع فضایی آراء آقای کروبی در کلان‌شهر مشهد

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۱

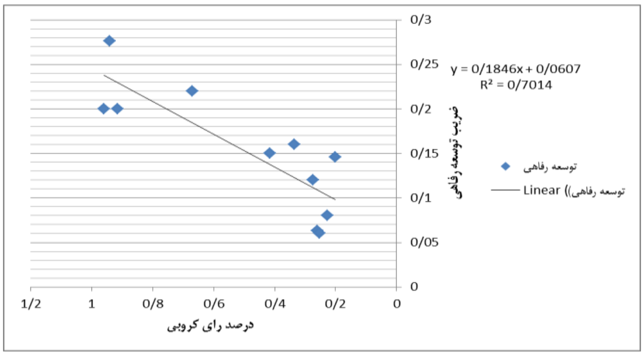
بین ضریب توسعهٔ اقتصادی مناطق و درصد آراء ایـن کاندیـدا نیـز رابطـه‌ای مسـتقیم و معنـی‌دار وجود دارد. به این صورت که هرچه ضریب توسعهٔ مناطق کمتر می‌شود درصد رأی بـه ایـن کاندیـدا نیز کاهش می‌یابد. بنابراین، با توجه به همبسـتگی ۰/٨٦٨ میـان ایـن دو متغیـر و ضـریب رونـد خـط رگرسیون که R2=0/753 به دست آمده است، می‌توان معنی‌داری این رابطه را پذیرفت.

شکل ۱۹- رابطهٔ میان ضریب توسعهٔ اقتصادی مناطق کلان‌شهر مشهد و درصد آراء آقای کروبی

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۱

بین ضریب توسعهٔ رفاهی و میزان آراء آقای کروبی نیز رابطه‌ای مستقیم و معنی‌دار وجود دارد و با افزایش سطح توسعهٔ رفاهی، میزان درصد رأی آقای کروبی نیز افزایش را نشان می‌دهد. این موضوع با همبستگی ۰/۸۳۷ و همچنین ضریب خط رگرسیون R2=0/702 قابل اثبات است.

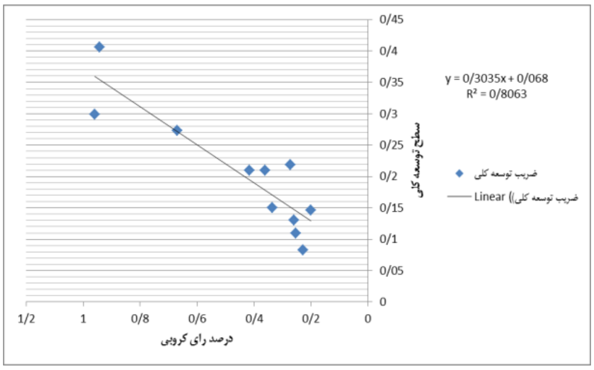

شکل ۲۰- رابطهٔ میان ضریب توسعهٔ رفاهی مناطق کلان‌شهر مشهد و درصد آراء آقای کروبی

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۱

بین میزان توسعهٔ آموزشی مناطق و درصد رأی آقای کروبی رابطهٔ معنی‌دار آماری وجود ندارد و در این شاخص نمی‌توان وجود رابطه‌ای را به اثبات رسانید.

میان توسعهٔ کلی و همه‌جانبهٔ مناطق شهرداری مشهد و میزان درصد رأی به آقای کروبی رابطه‌ای معنی‌دار و مستقیم وجود دارد. از رو بین این دو متغییر همبستگی ۰/۸۹۷ وجود داشته و همچنین ضریب رگرسیون نیز R2=0/806 محاسبه‌شده که نشان‌دهندهٔ رابطهٔ این دو متغییر است.

شکل ۲۱- رابطهٔ میان ضریب توسعهٔ کلی مناطق کلان‌شهر مشهد و درصد آراء آقای کروبی

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۱

در نهایت پراکندگی فضایی آراء آقای کروبی در کلان‌شهر مشهد بیانگر این موضوع است که این کاندیدا نتوانسته کالبد شهر را به صورت محسوس تحت تاثیر آراء خود قرار دهد؛ اما الگوی رأی سبد این کاندیدا بسیار شبیه به الگوی رأی دو کاندیدای دیگر؛ یعنی آقای موسوی و رضایی است.

۵. نتیجه‌گیری و پیشنهادها

رأی، واکنش عقلانی یا هیجانی رأی‌دهندگان به فرد یا جریانی سیاسی است و عواملی که به لحاظ موقعیتی، جغرافیایی و فضایی نوع تصمیم‌گیری‌های انتخاباتی را تحت‌الشعاع خود قرار می‌دهند بسیار گسترده‌اند؛ از جمله عواملی که بر الگوی رفتار سیاسی مردم و در انتخابات تأثیرگذار است پایگاه اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی آن‌ها است که سبب می‌شود تفکر خاصی داشته باشند و در نتیجه به نامزدهای خاصی نیز رأی بدهند. در این پژوهش تأثیر متغیرهای توسعهٔ اقتصادی، توسعهٔ رفاهی، توسعهٔ آموزشی و توسعهٔ کلی در مناطق دوازده‌گانهٔ شهرداری مشهد بر الگوی رأی مردم در انتخابات دهم سنجش و ارزیابی شد و مشخص شد که متغیرهای گوناگون از نظر سطح توسعه تا حد زیادی در میزان رأی‌دهی به کاندیداها مورد توجه رأی‌دهندگان بوده است. شاهد این مسأله نیز این است که در مناطق مختلف شهر مشهد که به لحاظ فضایی دارای نیازها و ویژگی‌های مشترک در سطوح توسعه‌ای بوده‌اند، الگوی رأی‌دهی خاصی نیز داشته‌اند و حتی یک پیوستگی فضایی را در میزان آراء خود شکل داده‌اند. در نهایت می‌توان چنین نتیجه گرفت که در شهر مشهد با روند افزایش سطوح توسعه در متغیرهای گوناگون، از درصد آراء آقای احمدی‌نژاد کاسته می‌شد و برعکس در سه

کاندیدای دیگر به‌ویژه در سبد رأی آقای موسوی و کروبی این روند معکوس بود و با یک رابطهٔ مستقیم معنی‌دار با افزایش سطوح مختلف توسعه، درصد آراء این کاندیدها (آقایان موسوی، کروبی و رضایی) افزایش داشت. لازم به ذکر است عوامل محیطی و غیرمحیطی گوناگون و بسیار زیادی می‌تواند در نتایج انتخابات و الگوی رأی کاندیداها مؤثر باشند. این پژوهش تلاش کرده است تا تأثیر چند مورد از مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار محیطی بر انتخابات و توزیع فضایی آراء در دومین شهر بزرگ ایران را از نظر پراکنش، توزیع فضایی و متغیرهای دخیل در انتخاب کاندیداها در انتخابات دهم ریاست جمهوری کنکاش کند. بنابراین، باید اذعان کرد که تحلیل دقیق و جامع نتایج هر انتخاباتی نیازمند بررسی عوامل و شناسایی متغیرهای تأثیرگذار فراوانی است.

کتاب‌نامه

۱. استانداری خراسان رضوی. (۱۳۸۸). جداول مخصوص انتخابات ریاست جمهوری دورهٔ دهم. مشهد: دفتر تقسیمات سیاسی استانداری، پورتال استانداری خراسان رضوی.

۲. بایی لاشکی، م. و پیشگاهی فرد، ز. (۱۳۸۸). تحلیل رفتار انتخاباتی ایرانیان (مورد مطالعه: حوزهٔ انتخابیهٔ نوشهر و چالوس در انتخابات دورهٔ هشتم مجلس شورای اسلامی). *فصل‌نامهٔ علمی پژوهشی پژوهش‌های جغرافیای انسانی، ۱* (۳)، ۱۱۲-۹۳.

۳. پای، ل. (۱۳۷۰). فرهنگ سیاسی و توسعهٔ سیاسی. (م. محمدی، ترجمه). *مجلهٔ نامهٔ فرهنگ*، ۵ و۶، ۴۷-۳۷.

۴. پرچمی، د. (۱۳۸۶). بررسی مشارکت مردم در نهمین انتخابات ریاست جمهوری. *پژوهش‌نامهٔ علوم انسانی (ویژه‌نامهٔ جامعه‌شناسی)*، ۵۳، ۶۲-۳۷.

۵. پیشگاهی‌فرد، ز. و شوشتری، ج. (۱۳۸۷). مبانی جغرافیایی خاستگاه آراء مردم در هشتمین دورهٔ انتخابات مجلس شورای اسلامی. *فصل‌نامهٔ ژئوپلیتیک*، ۴، ۱۳۰-۱۰۹.

۶. تایلور، پ. ج. (۱۳۸۶). *جغرافیای انتخابات*. (ز. پشگاهی‌فرد، ترجمه). تهران: نشر قومس.

۷. توسلی، غ. ع. (۱۳۸۲). *مشارکت اجتماعی در شرایط جامعهٔ آنومیک*. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.

۸. حافظ‌نیا، م.ر. و کاویانی، م. (۱۳۸۳). *افق‌های جدید در جغرافیای سیاسی*. تهران: انتشارات سمت.

۹. خاکپور، ب. و باوان پوری، ع. (۱۳۸۸). بررسی و تحلیل نابرابری در سطح توسعه‌یافتگی مناطق شهر مشهد. *مجلهٔ علمی- پژوهشی دانش و توسعه. ۱۶* (۲۷)، ۲۰۲-۱۸۲.

۱۰. رضی، د. (۱۳۸۰). بررسی تطبیقی عوامل اجتماعی مؤثر بر میزان مشارکت مردم در انتخابات شش دورهٔ ریاست جمهوری ایران. *مجلهٔ علوم انسانی دانشگاه الزهرا*، ۳۷ و ۳۸ ، ۲۳٦-۱۹۳.

۱۱. زرقانی، س.ه.، رضوی‌نژاد، م. (۱۳۹۱). طرح پژوهشی تحلیل فضایی انتخابات ریاست جمهوری دهم. مشهد: معاونت پژوهشی دانشگاه فردوسی مشهد.

۱۲. شاهنوشی، ن.، گلریز ضیائی، ز. و باقری، ح. ر. (۱۳۸٦). تعیین سطح توسعه‌یافتگی نواحی شهر مشهد. طرح پژوهشی به سفارش مرکز پژوهش‌های شورای اسلامی شهر مقدس مشهد. مشهد: مرکز پژوهش های شورای اسلامی شهر مشهد.

۱۳. عمید، ح. (۱۳۷۹). *فرهنگ عمید*. جلد ۱. تهران: انتشارات امیرکبیر.

۱٤. قاضی، ا. (۱۳۷۳). *حقوق اساسی و نهادهای سیاسی*. جلد اول. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.

۱۵. کاولرد، ک. (۱۳۸۰). *تصمیم‌گیری در جغرافیا*. (م. توفیقی؛ س. ر. امینی‌نژاد، ترجمه) سبزوار: انتشارات دانشگاه تربیت معلم سبزوار

۱٦. کاویانی‌راد ، م. (۱۳۹۲). *جغرافیای انتخابات با تأکید بر انتخابات ریاست جمهوری در ایران*. تهران: انتشارات دانشگاه خوارزمی.

۱۷. کاویانی‌راد، م. (۱۳۸٦). جغرافیای انتخابات. *فصل‌نامهٔ مطالعات راهبردی*،۱۰، ۳، (۳۷)، ۵۰۵-٤۸۱.

۱۸. کاویانی‌راد، م. ویسی، ه. (۱۳۸۷). بررسی تأثیر همسایگی بر انتخابات ایران. *فصل‌نامهٔ ژئوپلیتیک*، ۱۳، ۲۰-۱.

۱۹. مویر، ر. (۱۳۷۹). *درآمدی نو بر جغرافیای سیاسی*. (م. ح. دره ؛ س. ی. صفوی، ترجمه). تهران: انتشارات سازمان جغرافیای نیروهای مسلح.

20. Agnew, J. (1996). *Democracy and human rights after cold war from: Geographiesof global change*; Edit by R.J.Johnston and others, *PUB: BLAACKWELL*.
21. Alkan Olsson, J. (2009). A goal oriented indicator framework to support integrated assessment of new policies for agri-environmental systems. *Environmental Science and Policy, 12*(5), 562-572.
22. Dikshit, R. (1995). *Political geography*. New Delhi: Tata-MCGRAW-HILL.
23. Kavlrd, K. A. (2002). *Decision making in geography* (M. Tofighi & R. Amininezhad Trans.). Sabzevar: Tarbiat Moallem University of Sabzevar.
24. MuIr, R. (2001). *New introduction to political geography* (M. H. Doreh & Y. Safavi Tras.). Tehran: Geography Organization of Armed Forces of Iran.
25. Taylor, P. (1979). *Geography of election.* Holmes & Meier.